دوماهنامه طب جنوب
پژوهشکده زیست- پزشکی خلیج فارس
دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بوشهر
سال بیست و دوم، ویژه‌نامهٔ میراث پزشکی ایران، بهار ۱۳۹۸

Iran South Med J; Vol. 22 Supplement (1) Spring 2019

فصد (رگ‌زنی) در پزشکی سنتی ایران؛ (مطالعه موردی: گناباد)

محمد مُکاری (MSc)[1*]

[1] پژوهشکده مردم‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

چکیده

زمینه: در پزشکی سنتی علاوه بر حجامت و بادکش، شیوهٔ درمانی و پیشگیری دیگری وجود دارد که از قدیم از آن استفاده می‌شده است، اما امروزه کمتر به کار می‌رود و نام آن برای اغلب افراد ناآشناست. این شیوهٔ درمانی سنتی در پزشکی مردمی «فصد» نام دارد. در شهرستان گناباد علاوه بر اصطلاح «فصد» به آن «رگ زدن» هم می‌گویند. هدف از این پژوهش شناسایی شیوهٔ درمان دردها و آلام بیمارانی است که به قصد بهبود بیماری‌های جسمی و روحی عمل رگ‌زنی را انجام می‌دهند.

مواد و روش‌ها: داده‌های تحقیق حاضر نتیجهٔ مطالعات میدانی نگارنده، پژوهش‌های انسان‌شناختی و مبتنی بر کار میدانی (تکنیک مصاحبهٔ عمیق و مشاهده با درمانگر بومی یا «رگ‌زن» در شهرستان گناباد) است؛ برای گردآوری این داده‌ها از همهٔ روش‌های تحقیق میدانی، اسنادی و کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است. درمانگران محلی به واسطهٔ تجربه‌ای که از نیاکانشان فراگرفته‌اند، در انجام این شیوهٔ درمانی متبحّرند. مصاحبه با غلامرضا حاجیان، یکی از این درمانگران به‌عنوان فرد آگاه بومی یکی از این روش‌ها بوده است.

یافته‌ها: نواحی مختلفی از بدن در عمل رگ‌زنی برای بهبود و درمان دردهای گوناگون به‌عنوان موضع «فصد» شناخته می‌شوند. معمولاً فصد رگ‌های نواحی مختلف بدن همچون گردن، پیشانی، پشت زانو و زیر زانو یا به‌اصطلاح محلی («کاسه‌چه») برای التیام دردهای مختلفی از جمله درد بواسیر، درد کمر، واریس، پرفشاری خون و برای درمان برخی نازایی‌ها به کار می‌برند. دردهایی همچون کمر درد، پا درد، نقرس، میگرن، زردی چشم، ناتوانی جنسی مردان، نامنظم بودن عادت ماهیانهٔ زنانه، نفس تنگی، قولنج زنان، لُک شدن زبان «لُک» (**Lok**) یا به اصطلاح «سِقل» (**Seghl**) از جمله این بیماری‌ها هستند. رگ زن مورد مشاهده رعایت مسائل بهداشتی را نیز مدّنظر داشت و برای ضدعفونی کردن نیشتر از پیاز استفاده می‌کرد.

نتیجه‌گیری: شیوهٔ درمانی «فصد» همچنان در شهرستان گناباد رایج و مرسوم است. بیماران زیادی از اقصا نقاط خراسان و حتی ایران نیز این نوع درمان را تجربه می‌کنند. پژوهش پیرامون این روش درمانی در سایر نقاط ایران می‌تواند آغازگر راهی برای کشف روش‌های جدید در عرصه درمان برخی بیماری‌ها باشد.

واژگان کلیدی: پزشکی- مردمی، فصد (رگ‌زنی)، درمانگر بومی، بیماری

* تهران، پژوهشکده مردم‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

Email: Mmokari12@gmail.com
*** ORCID: 0000-0002-2229-4316**

[Downloaded from ismj.bpums.ac.ir on 2026-11-10]

مقدمه

یکی از فعالیت‌های پزشکی – مردمی، «فصد» یا همان «رگ‌زنی» است که در اغلب نواحی مناطق ایران معمول است و در درمان دردهای مفاصل، دست و پا، سر درد و غیره کاربرد دارد و از پشتوانهٔ تجربی شناخت سلسلهٔ اعصاب برخوردار است. با توجه به اینکه تاکنون کمتر محققانی در حوزهٔ پژوهش حاصل تمرکز کرده‌اند و از طرفی اهمیت این شیوهٔ درمان در گوشه و کنار جامعه همچنان به شیوهٔ کاملاً سنتی در حال اجرا است، این پرسش‌ها در ذهن تداعی می‌شود: مردم منطقهٔ مورد نظر برای درمان چه بیماری‌هایی پیش درمانگران بومی می‌روند؟ درمانگر بومی رگ‌زنی را چگونه آموخته است؟ رضایت‌مندی مردم و بیمارانی که نزد درمانگر می‌روند، از «رگ‌زنی» چه مقدار است؟

فصد یا رگ‌زنی توسط درمانگرانی بومی انجام می‌شود که دارای تجارب فراوان در این خصوص باشند. رگ‌زن تبحّر و تجربهٔ خود را از نیاکانش آموخته است و او نیز آموخته‌های خود را به فرزندانش منتقل می‌نماید. در خصوص رگ‌زنی مطالعهٔ مردم‌شناختی طی سال‌های اخیر در سطح شهرستان گناباد صورت گرفته است، لکن در طرح مطالعهٔ مردم‌شناختی دانش پزشکی- مردمی، (جنوب خراسان – گناباد) سال ۱۳۹۶ این طرح به‌طور کامل به سرانجام رسیده است. تحقیق و پژوهش در زمینهٔ دانش پزشکی مردمی مربوط به حوزهٔ مردم‌شناسی پزشکی (شاخه‌ای از مردم‌شناسی) است که عوامل مؤثر در ایجاد و ابقای بیماری و ناخوشی، استراتژی‌ها و عملکرد جوامع متفاوت انسانی را که در جهت مقابله با بیماری و ناخوشی اتخاذ کرده‌اند، مطالعه می‌کند.

مواد و روش‌ها

شیوهٔ گردآوری این پژوهش میدانی بوده است. برای گردآوری اطلاعات از ابزارهای مشاهدهٔ مستقیم و مصاحبه با درمانگر محلی و نیز بیمارانی که مبادرت به رگ‌زنی نموده‌اند، استفاده شده است. آنچه ارائه می‌شود توصیفی است که بر اساس یافته‌های میدانی تحقیق آورده شده است.

جغرافیای محل پژوهش:گُناباد، جنوبی‌ترین شهرستان استان خراسان رضوی است. این شهرستان در طول شرقی ۵۷˚۴۶ تا ۵۹˚۲۷ و عرض شمالی ۳۴˚۰۳ تا ۳۴˚۵۴ قرار دارد. مساحت این شهرستان ۵۹۰۲ کیلومترمربع است. شهرستان گناباد به دلیل واقع شدن در مسیر ارتباطی خراسان رضوی با خراسان جنوبی و سیستان‌وبلوچستان دارای اهمیت خاصی است. گناباد از سه منطقهٔ جغرافیایی «بَراکوه» و منطقهٔ دشت گناباد و «پَس‌کَلوت» تشکیل شده است. منطقهٔ براکوه دارای آب و هوای کوهستانی، زمستان‌هایی سرد و تابستانی ملایم است؛ دو منطقه دیگر گرم و خشک هستند. به‌طورکلی شهرستان گناباد در منطقهٔ اقلیم خشک و نیمه‌صحرایی حاشیهٔ کویر قرار دارد. منابع آب آن عبارت‌اند از قنات‌ها، چاه‌های عمیق و نیمه‌عمیق و چشمه‌سارهای فصلی (۱). کمی میزان ریزش باران، بالا بودن درجهٔ حرارت و شدت تبخیر در این منطقه باعث افزایش غلظت املاح در آب‌های جاری در گناباد شده است.

پوشش گیاهی در شهرستان گناباد به دلیل شرایط اقلیمی نه‌چندان مناسب کمیت، تراکم و تنوع چندانی ندارد. گیاهان و مراتع در این اقلیم تنها در اوایل بهار اندکی رشد و نمو می‌کنند و در سایر ایام سال بلافاصله زرد و خشک می‌شوند (۲).

خشکی آب و هوایی، گرمای نسبتاً سوزان تابستان، عدم بارندگی‌های مناسب و نیز قهر طبیعت در بعضی از سال‌ها نتوانسته است از روحیهٔ پرتلاش و مقاوم ساکنان

[Downloaded from ismj.bpums.ac.ir on 2026-11-10]

این شهرستان بکاهد. آن‌ها سعی کرده‌اند برای گذر زندگی خود، با مشکلات و مصائب روزگار دست و پنجه نرم کنند و خود را مصون بدارند از بلایای مختلف طبیعی و غیرطبیعی. در این میان آنچه دارای اهمیت است، مقابله با امراض و بیماری‌های روحی و جسمی است که در قالب دانش پزشکی – مردمی (قومی)، توسط درمانگران بومی به‌خوبی صورت گرفته است.

یافته‌ها و بحث

فصد «رگ‌زنی»: در پزشکی سنتی علاوه بر حجامت و بادکش، یک شیوهٔ درمانی و پیشگیری دیگری وجود دارد که از قدیم از آن استفاده می‌شده است، اما امروزه کمتر به کار می‌رود و واژهٔ آن برای اغلب افراد ناآشناست. این شیوهٔ درمانی سنتی در پزشکی مردمی «فصد» نام دارد (۳). در شهرستان گناباد علاوه بر فصد به آن «رگ زدن» هم می‌گویند.

هنگامی‌که فردی احساس خستگی، التهاب و به‌اصطلاح پُرخونی می‌کند یا اینکه دردهای مُزمن و مقطعی در سطح بدن خود احساس نماید، پیش درمانگر بومی می‌رود تا قسمتی از بدنش را رگ بزند. درمانگر بومی بر اساس تجربه و مهارتی که پیدا کرده است، فصد رگ‌هایی از نواحی مختلف بدن همچون گردن، پیشانی، پشت زانو، زیر زانو، پشت پا، پشت گوش و غیره. را برای التیام دردهای مختلف از جمله درد کمر و پاها، سردرد، واریس و غیره توصیه می‌کند (۱).

پزشکی سنتی ایران حاصل تجربه‌هایی است که طیّ قرون متمادی از نسلی به نسل دیگر و از سینه‌ای به سینه دیگر به صورت شفاهی و تجربی انتقال پیدا کرده است. در شهرستان گناباد، روستای «بیلند» غلامرضا حاجیان (۷۰ ساله)، این شیوهٔ درمانگری را از پدر خود آموخته است و در حال حاضر علاوه بر عمل فصد (رگ‌زنی) به شغل زراعت نیز مشغول است. این درمانگر بومی می‌گوید، برای آموزش رگ‌زنی ابتدا در کنار پدر، این عمل را روی برگ درختان توت و برگ گل محمدی، انجام می‌دادند. به‌طوری‌که هنگام نیشتر زدن روی رگ‌های برجسته برگ درخت توت یا رگ‌های خوابیده برگ درخت گل محمدی، نبایستی طرف دیگر بریده شود. درمانگر می‌بایست تمرین زیادی انجام می‌داد تا هم از لحاظ تمرکز حواس و هم از لحاظ اینکه به پشت رگ آسیبی نرساند، متبحر و زبردست شود.

نحوهٔ قرار گرفتن نیشتر در دست بسیار مهم بود، بنابراین درمانگر می‌بایست سالیان متوالی در کنار پدر خود هم آموزش مستقیم «رگ زدن» روی رگ‌های بدن انسان می‌دید و هم به دفعات فراوان این عمل را روی برگ درختان انجام می‌داد، شیوهٔ دقیق در دست گرفتن نیشتر یا «تیغ» برای عمل رگ‌زنی را اصطلاحاً «اورنگ» (Owrang) دادن تیغ می‌گویند. منظور از این اصطلاح آن است که می‌بایست اندازهٔ فروکردن نیشتر به داخل رگ، حساب شده باشد؛ بنابراین انجام رگ‌زنی عمل ساده‌ای نبود و جز تجربه و مهارت و حس مسئولیت درمانگر در قبال مردم، نوعی نبوغ فکری و تیزهوشی نیز بود و این را کماکان می‌توان در بین درمانگران رگ‌زن نیز مشاهده کرد. چراکه عدم اعتمادبه‌نفس در هنگام نیشتر زدن رگ، چه‌بسا عواقب بسیار خطرناکی می‌توانست به همراه داشته باشد (۴).

رگ‌زن نیز رعایت مسائل بهداشتی را نیز مدّنظر داشت و برای ضدعفونی کردن نیشتر از پیاز استفاده می‌کرد. بدین‌صورت که بعد از عمل رگ‌زنی فرد بیمار، نیشتر را به داخل پیاز فرو می‌بردند و برای مدتی نگه می‌داشتند تا کاملاً ضدعفونی و برای بیمار بعدی آماده شود. یا هرگاه آن را تیز می‌کردند در پایان به داخل پیاز فرو می‌بردند. به‌مرور ایام پیاز جای خود را به الکل داد و هم اکنون نیز

[Downloaded from ismj.bpums.ac.ir on 2026-11-10]

برای ضدعفونی کردن نیشتر و محل رگ‌زنی از الکل استفاده می‌کنند، در حال حاضر جای نیشتر را تیغ‌های جراحی گرفته است که درمانگر آن‌ها را به‌صورت «وکیوم» از داروخانه‌ها تهیه و استفاده می‌کند.

گاهی پیش می‌آمد که بعد از رگ زدن جریان خون بند نمی‌آمد، برای جلوگیری از خون‌ریزی، مقداری عسل طبیعی خالص را روی پنبه‌ای تمیز می‌مالیدند و روی زخم می‌گذاشتند تا جلوی خون‌ریزی را بگیرد. همچنین برای ضدعفونی کردن در گذشته از «مِرکورکرُم» (Mercurochrome) استفاده می‌کردند که تقریباً کار «بِتادین» (BETADINE) فعلی را انجام می‌داد.گاهی اتفاق می‌افتاد که بیمار بعد از عمل فصد دچار بی‌حالی و از هوش رفتن می‌شد، در چنین مواقعی، پیش از آنکه بیمار از هوش برود به او قنداب می‌دادند؛ ازاین‌رو معمولاً درمانگر همیشه قنداب آماده داشت، چراکه به باور خودش بسیاری از بیماران با دیدن خون نوعی ترس بر آن‌ها غلبه می‌کرد و همین امر باعث می‌شد فشار آن‌ها پایین بیفتد.

در حال حاضر درمانگر محلی (رگ‌زن) روستای «بیلد» گناباد بیماران فراوانی از استان‌های سیستان و بلوچستان (زابل، زاهدان وغیره.)، تهران، خراسان رضوی و جنوبی (مشهد، تربت‌جام، قاین، تربت‌حیدریه و غیره.) شهرهای قم و سمنان دارد که طی سال به او مراجعه می‌کنند. بیمارانی نیز از سطح شهرستان گناباد همه روزه برای درمان امراض خود نزد او می‌آیند. در پی مشاهدات و پژوهش‌های میدانی، مراجعهٔ تعداد زیادی از بیماران برای درمان مشاهد شد که در بین آن‌ها بیمارانی از سنین مختلف اعم از مرد و زن وجود داشت. بعضی از این افراد به‌دفعات طی سالیان متمادی نزد این درمانگر محلی آمده بودند و بعضی نیز برای بار اول مراجعه می‌کردند. بیمارانی که نزد درمانگر بومی، رگ‌زن آمده بودند، طیّ مصاحبه به این نکته اشاره داشتند که صرف‌نظر از هزینه‌های ایاب و ذهاب ناشی از راه‌های دوری همانند تهران، این شیوهٔ درمان برای آن‌ها هزینهٔ بسیار کمی داشته و در بیشتر اوقات نیز رضایت آن‌ها را به دنبال داشته است (۵).

نواحی مختلف بدن در عمل رگ‌زنی: در ادامهٔ این مقاله به نواحی مختلفی که توسط درمانگر و بر اساس نیاز بیمار عمل رگ‌زنی انجام می‌شود، اشاره می‌گردد. غلامرضا حاجیان، درمانگر بومی که فقط عمل رگ‌زنی (فصد) را انجام می‌دهد، بیش از چهل سال است که از روستای «بیلند» گناباد مشغول درمان بیمارانی است که طی روز به او مراجعه می‌کنند. او از این راه درمان برای معالجه این بیماری‌ها استفاده می‌کند:

– **کمردرد؛** از دردهای رایجی که معمولاً بین زنان و مردان مرسوم است کمردرد است، درمانگر بر این باور است این‌گونه دردها براثر سرد و گرم شدن پاها صورت می‌گیرد. برای رفع درد، پشت پا را نیشتر می‌زنند، زیرا معتقد است گرفتگی که براثر سرما و گرما در این قسمت بدن ایجاد شده، باعث درد کمر و گه‌گاه نشیمنگاه می‌شود و برای اینکه سردی از بدن خارج شود، لازم است قسمتی از رگ که کاملاً نمایان است نیشتر زده شود (۵).

– **پادرد؛** چنانچه پاها از زانو به پایین درد کند، زیر زانو یا به‌اصطلاح محلی («کاسه‌چه») را رگ می‌زنند و معتقدند با جریان خون درد نیز از بین خواهد رفت. گاهی که نشیمنگاه یا مچ پاها درد می‌کند، پشت پا را رگ می‌زنند. افرادی هم که از درد انگشتان پا یا دست گله‌مند باشند، رگ پشت انگشتان شست پا و دست را نیشتر[1] می‌زنند تا جریان خون غلظت و کثیفی خون را از بدن دفع کند و درد را تسکین دهد. پادرد مهم‌ترین و بیشترین دردی است که مردم اعم از زن و مرد و کوچک و بزرگ برای درمان آن نزد رگ‌زن می‌روند تا به درمان و بهبود یابند (۴).

۱. وسیله فلزی دارای دسته و نوک بسیار تیز که به‌وسیله آن رگ را می‌شکافند تا خون جریان یابد.

[Downloaded from ismj.bpums.ac.ir on 2026-11-10]

– **نقرس؛** افرادی که گوشت قرمز گوساله یا گوسفند زیاد می‌خورند، به نقرس و در نتیجه سوزش کف پا و بعضاً درد مبتلا می‌شوند. برای درمان نقرس روی پشت پا را نیشتر می‌زنند تا خون جریان پیدا کند و باعث بهبودی بیمار گردد (۶).

– **میگرن؛** افراد دردمند برای درمان سردردهای میگرنی پیش درمانگر می‌روند. درمانگر با استفاده از نیشتر دو طرف شقیقه را رگ می‌زند. او با استفاده از یک دستمال گلوی بیمار را می‌بندد تا رگ روی شقیقه نمایان و برجسته شود و راحت‌تر بتواند رگ را پیدا کند و نیشتر بزند. بعدازآن دستمال را باز می‌کند تا جریان خون ادامه پیدا کند. معتقدند با این عمل، خون کثیف از بدن خارج می‌شود و دردهای میگرنی را تسکین می‌دهد. گاهی هم پیشانی فرد مریض را نیشتر می‌زنند تا با جریان خون از دردهای میگرنی کاسته شود. برای انجام این نوع رگ‌زنی هم ابتدا دستمالی به دور گردن می‌پیچند تا رگ پیشانی نمایان شود (۷).

– **زردی چشم؛** زردی چشم و زردی داخل گوش (قسمت بیرونی آن) را نشانهٔ بیماری زردی می‌دانند و برای درمان آن، پشت گوش را نیشتر می‌زنند تا خون جاری شود. خون را به همراه فلفل سیاه مخلوط می‌کنند و به گوشهٔ چشم می‌مالند تا آب‌ریزش شروع شود و کم‌کم زردی از بدن دفع و بیماری درمان شود. برای بیمارانی که دردشان با این شیوه افاقه نکند، پشت ابروان را رگ می‌زنند تا با جریان خون زردی از چشم دفع گردد (۷).

– **ناتوانی جنسی مردان؛** ناتوانی در ارضاء جنسی را نشانهٔ غلظت و چربی خون می‌دانند و برای درمان عمل فصد را انجام می‌دهند. درمانگر با استفاده از نیشتر رگ روی آرنج را می‌زند تا خون جاری شود. بر این باورند با این شیوه، غلظت و چربی اضافی از خون دفع خواهد شد و بهبودی حاصل خواهد شد (۷) .

– **نامنظم بودن عادت ماهیانهٔ زنانه؛** برای تنظیم عادت ماهیانهٔ زنان و نیز دردهایی که همراه آن به وجود می‌آید روی آرنج دست زنان را نیشتر می‌زنند تا خون جاری شود و به باورشان خون سنگین از بدن خارج شود. در صورتی‌که در دفعهٔ اول مریض درمان نشود، می‌بایست طی دو ماه بعدی نیز آن را تکرار کند (۸).

– **نفس‌تنگی؛** سرفه کردن مداوم و سختی تنفّس را نشانهٔ غلظت خون می‌دانند. افراد بیمار برای درمان پیش درمانگر می‌روند. وی رگ زیر زبان را نیشتر می‌زند تا خون جاری شود. معتقدند این عمل در تسکین درد و کم کردن سرفه تأثیر بسزایی دارد (۵).

– **قولنج زنان؛** اگر زنی قولنج داشته باشد یا دیر حامله شود، چند قسمت از بدنش را رگ می‌زنند تا به‌اصطلاح خون کثیف از بدنش دفع شود. معمولاً برای رفع قولنج و دیر حامله شدن، پشت نشیمنگاه، لالهٔ گوش و نیز پشت زانو را رگ می‌زنند (۷).

– **سفت شدن(لُک شدن)زبان؛** اگر زبان کسی سفت شود یا به‌اصطلاح محلی «لُک» (Lok) بماند و دانه‌های سفیدی بر روی آن پدیدار شود، معتقد هستند که این همه از خون کثیف است و بایستی رگ‌زنی صورت گیرد (۷) گاهی برای درمان این مریضی که به آن «سِقل» (Seghl) نیز می‌گویند، درون لب و زیر زبان را نیشتر می‌زنند، سپس یک روسری به گردن مریض می‌بندند و از دو طرف مقداری دستمال را می‌فشارند تا خون از محل زخم‌هایی که ایجاد کرده‌اند، بیرون بیاید و درمان صورت پذیرد. این کار بیشتر روی افراد بالای ۱۵ سال انجام می‌دهند (۴).

نتیجه‌گیری

در پزشکی سنتی ایران برای هر بیماری و دردی، علت

[Downloaded from ismj.bpums.ac.ir on 2026-11-10]

یا علت‌هایی خاص ارائه و بیان می‌شود. این علت‌ها بر مجموعه‌ای از باورهای قومی و تجربیات فرهنگی بنیاد نهاده شده و با برخی نشانه‌ها و رمزها آمیخته‌اند. این مجموعه باورها و تجربیات از گذشته‌های دور و به‌طور شفاهی نسل اندر نسل در میان مردم جامعه‌ها انتقال یافته و به امروز رسیده‌اند. «فصد» یا همان رگ‌زنی نیز از جمله شیوه‌های درمانی است که توسط درمانگر بومی – محلی طی قرون متمادی کماکان تا امروز ادامه داشته و دارد؛ شیوه‌ای درمانی که به زعم درمانگر و بیمار، کم‌هزینه است و دسترس‌پذیر و در مواردی فراوان در کاستن درد و آلام نتیجه‌بخش است.

شاید تمامی دردهای که بیماران برای مداوای آن نزد درمانگر می‌روند، در همهٔ بیماران درمان نشود، اما علت مراجعهٔ بیماران تسکینی است که به باورشان مُثمر ثمر است و یا حداقل برایشان در برهه‌ای از زمان نسبی و کارساز است.

این شیوهٔ درمانی هنوز در شهرستان گناباد رایج و مرسوم است و بیماران زیادی از اقصا نقاط خراسان و حتی ایران این نوع درمان را تجربه می‌کنند. مستندسازی این روش درمان در نقاط مختلف ایران از جمله کوشش‌ها برای پاسداشت این میراث فرهنگی بوده و می‌توان گفت دست کم دربارهٔ این روش درمان پزشکی سنتی ایران در یکی از نقاط ایران این کوشش انجام شده است.

تضاد منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسنده بیان نشده است.

References:

1.Mokari M. Evaluating Methods of Traditional Treatment with Non-herbal Medicines (Case Study in Torbat-e Jam, Taibad and Khaf). Hist Med J 2011; 3(6): 43-67. (Persian)
2.Mojtabavi H. Joghrafiyaye Tarikhiye Gonabad; Pazhouheshi dar Joghrafiyaye Tarikhiye Gonabad, Kakhak, Bejestan va Beydokht. Mashhad: Marandiz Publication, 1995, 239-47. (Persian)
3.Shamse Ardakani MR. Gozari bar Daneshe Pezeshkiye Mardomiye Iran Zamin; Golestan va Damavand. Tehran: Sahbaye Danesh, Daneshgahe Oloume Pezeshkiye Tehran, 2011, 21. (Persian)
4.Mokari M, Ebrahimniya M .Mardom Negariye Shahrestane Bejestan. Tehran: Markaze Asnade Pazhouheshkadeye Mordom shenasi, 2006, 94-5. (Persian)
5.Mokari M, Torab Zadeh A. Mardom Negariye Shahrestan Gonabad. Tehran: Markaze Asnade Pazhouheshkadeye Mordom Shenasi. (Persian)
6.Mohebbi A; Eghtesadiye Araghi P; Shajari E. Daneshe Pezeshkiye Mardome Iran-Zamin. (Persian)
7.Mokari M. Evaluating Methods of Traditional Treatment with Non-herbal Medicines (Case study in Torbat- e- Jam, Taibad and Khaf). Med Hist 2011; 3(6): 43-67. (Persian)
8.Shakour Zadeh E. Aghayed va Rosoume Mardome Khorasan. Tehran: Bonyade Farhange Iran, 1967, 144. (Persian)

[Downloaded from ismj.bpums.ac.ir on 2026-11-10]

Original Article

Phlebotomy (Venesection) in Traditional Medicine of Iran; (Case Study: Gonabad)

M. Mokari (MSc)[1*]

[1] *Institute of Anthropology, Cultural Heritage and Tourism Research Institute, Tehran, Iran*

Abstract

Background: In traditional medicine, there is another curative and preventive approach in addition to wet cupping (bloodletting) and cupping, that has been used for a long time, but is nowadays less commonly used and unknown to most people. This traditional treatment is called phlebotomy in folk medicine. In the city of Gonabad, in addition to the term "phlebotomy ", it is also called "Rag Zadan". The aim of this study is to identify how to treat the pain and suffering of patients who practice phlebotomy to cure physical and mental diseases.

Materials and Methods: The data of the present study is the result of field studies by the author, anthropological studies and fieldwork (in-depth interview and observation technique with native healers or " rag zan" in Gonabad city). To collect these data, all of the field study, documentary based and library research methods have been used. Local healers are expert at practicing this treatment through the experience they have learned from their ancestors. Interview with Gholamreza Hajian, one of these healers as a native indigenous person, has been one of these methods.

Results: Different areas of the body are considered as the spot of venesection while practicing phlebotomy for treating and curing various pains. Usually, the organs of the various regions of the body such as the neck, forehead, back and below of the knee, or the so-called local term (kase che), are used to heal a variety of pains, including hemorrhoids, back pain, varicosis, hypertension and the treatment of some infertility. Pain such as low back pain, leg pain, gout, migraine, eye jaundice, male sexual disability, irregularity of the woman's Menstruation, breathlessness, colic (enteralgia) of women, Lok or so-called "Seghl", are other examples of these Diseases.The mentioned rag zan also considered hygiene issues and used onion to disinfect the lancet (bistoury).

Conclusion: The phlebotomy treatment method is still common in the Gonabad city. Many patients from different parts of Khorasan and even Iran experience this type of treatment. Research on this treatment method in other parts of Iran can be the starting point for discovering new ways of treating some diseases.

Keywords: Medicine- folk, Phlebotomy (Venesection), illness

[*] *Address for correspondence:* Institute of Anthropology, Cultural Heritage and Tourism Research Institute, Tehran, Iran.
Email: Mmokari12@gmail.com
* ORCID: 0000-0002-2229-4316

[Downloaded from ismj.bpums.ac.ir on 2026-11-10]